

تاریخ ترک‌های باستان

نوشتۀ
ال. ان. قومیلیو

با همکاری
کلیشینکو کامارو

ترجمۀ
بیوگ سلطانی

مؤسسه انتشارات امیرکبیر
 ۱۳۹۵ تهران،

سرشناسه: گومیلیف، لیف نیکلاویچ، ۱۹۹۲-۱۹۱۲ م.
Gumilev, L. N. (Lev Nikolaevich).

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ ترک‌های باستان / نوشته ال. ان. گومیلیو؛ با همکاری کلیشینیکو کامارو؛ ترجمه بیوک سلطانی.

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۵۹۲ ص. جدول.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۸۴۲-۲

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.

موضوع: ترکان - - تاریخ.

موضوع: ترکان - - آسیای مرکزی - - تاریخ.

شناسه افزوده: کلیشینیکوف، کاماروف، ای. ک.

شناسه افزوده: Klyshnikov, Komarov I K.

شناسه افزوده: سلطانی، بیوک، ۱۲۲۲ ، مترجم.

ردیبدی کنگره: ۲۱۳۹۵ ت ۲۶/۵ DS

ردیبدی دیوبی: ۹۵۶/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۶۱۰۷۲

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۸۴۲-۲

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۴۱۹۱
تاریخ ترک‌های باستان

© حق چاپ: ۱۳۹۵ ، مؤسسه انتشارات امیرکبیر

نوبت چاپ: اول

نویسنده: ال. ان. گومیلیو با همکاری کلیشینیکو کامارو

متترجم: بیوک سلطانی

طراح جلد: محمدرضا نبوی

حروف متن: میترا ۱۳

چاپ و صحافی: چاپخانه سپهر، تهران، خیابان ابن‌سینا (بهارستان)، شماره ۸۸
شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۳۲۰۰۰ ریال

تلفن مرکز فروش: ۰۲۱۶۱۲۸

فروش اینترنتی: www.amirkabir.net

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوترا،
اقتباس کلی و جزئی (بهجز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیوه در مستندنویسی، و
مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۱۵	از مؤلف.....
۱۷	مقدمه مؤلف.....
۱۷	موضوع و اهمیت آن .....
۲۱	توضیحات مترجم.....
۲۵	فصل اول: در آستانه سال‌های ۴۲۰ - ۵۴۶م.
۲۷	ژوژان‌ها و تله‌آوت‌ها.....
۳۳	فصل دوم: پیشینیان.....
۳۵	حکومت خاقانی تله‌آوت‌ها - قانون قیوئی.....
۳۷	تفرقه در میان ژوژان‌ها.....
۴۰	اعقاب گرگ ماده.....
۴۵	فصل سوم: ایجاد حکومت بزرگ قبیله آشینا (۵۴۵ - ۵۸۱م.).
۴۵	آغاز تاریخ تیوریک‌ها (تیورک‌بیوت‌ها).....
۴۷	موضوع تبعیت در دشت - از نظر مفهوم متعدد شدن دوچانبه.....
۴۷	نابودی ژوژان‌ها.....
۵۷	آوارها در کنار دریای سیاه.....
۶۱	شکست هیاطله.....
۶۵	فصل چهارم: ابریشم و راه کاروان.....
۶۵	تجارت از طریق راه کاروان.....
۷۰	تقسیم میراث هیاطله.....
۷۲	جنگ با بیزانس.....
۷۵	چین و راه کاروان.....
۷۹	فصل پنجم: داخل خاقانی.....
۷۹	حکومت و مردم.....
۸۴	سیستم ویژه سلسله‌مراتب خاندانی.....
۸۸	اردو.....

۸۹	قبیله
۹۲	مرحله توسعه
۹۵	فصل ششم: تیورک یوت‌ها در خانه خود
۹۵	امور جنگی
۱۰۰	مشغله‌های صلح‌آمیز
۱۰۲	مسکن
۱۰۴	موقعیت زنان
۱۰۷	فصل هفتم: آینن تیورک یوت‌ها
۱۲۱	فصل هشتم: عقاید و تردیدها
۱۲۱	ابعاد موضوع
۱۲۲	روش جمع‌آوری مدارک
۱۲۳	روش بررسی منابع
۱۲۷	روش استفاده از آثار
۱۳۱	روش کلی کار
۱۳۴	کوشش برای درک
۱۳۷	بحث درباره ئل
۱۴۱	فصل نهم: کشمکش بزرگ (۵۸۱ - ۵۵۹۳ م.م.) شرکا
۱۴۳	کشمکش خانوادگی
۱۴۵	جنگ در غرب
۱۴۷	جنگ با چین
۱۵۰	جنگ داخلی
۱۵۳	پیروزمندی سیستم سلسله مراتب پلکانی
۱۵۴	ترازدی پایکند
۱۵۸	پشت پرده
۱۶۱	فصل دهم: حمله به ایران
۱۶۲	نقاط قوت و ضعف ایران
۱۶۶	بیزانس علیه ایران
۱۶۷	جنگ در قفقاز
۱۶۸	حمله تیورک یوت‌ها
۱۷۲	نبرد
۱۷۴	پایان جنگ
۱۷۵	ادای دین
۱۷۹	فصل یازدهم: آشینا و سوی

۱۸۱.....	ایجاد شکاف.....
۱۸۲.....	آغاز جنگ.....
۱۹۲.....	عظمت و شکوه خاندان سوی.....
۱۹۵.....	فصل دوازدهم: خاقانی غربی.....
۱۹۵.....	قلب خاقانی.....
۲۰۰.....	سغدی‌ها در ترکیب خاقانی.....
۲۰۲.....	سرکردگی دولو.....
۲۰۳.....	پیروزی نوشیبی.....
۲۰۳.....	شقویه‌خان.....
۲۰۵.....	سرکردگی نوشیبی.....
۲۰۵.....	تون جاقوچان.....
۲۱۰.....	تشکیلات اردو.....
۲۱۳.....	قرارگاه خان.....
۲۱۵.....	فصل سیزدهم: تولد امپراتوری تان.....
۲۱۵.....	خاندان سوی و تیورک یوت‌ها.....
۲۱۷.....	یان‌دی.....
۲۱۹.....	شیبرخان.....
۲۲۲.....	لی شی مین .....
۲۲۴.....	خاقنین.....
۲۲۶.....	نقطه عطف.....
۲۲۷.....	چین‌تان و دشت.....
۲۳۱.....	فصل چهاردهم: خاقانی شرقی.....
۲۳۱.....	چولوچان.....
۲۳۳.....	اویغورها.....
۲۳۶.....	دو ائتلاف.....
۲۴۱.....	حمله.....
۲۴۳.....	کودتا در چین.....
۲۴۶.....	انعقاد صلح.....
۲۴۹.....	فصل پانزدهم: جنگ جهانی قرن هفتم.....
۲۴۹.....	حمله به قفقاز.....
۲۵۳.....	آتش‌بس توأم با نگرانی.....
۲۵۵.....	جنگ تن به تن.....
۲۵۹.....	فاجعه.....

۲۶۲.....	آخرین جنگ یا چین
۲۶۴.....	درهم شکستن سریع و کامل بود
۲۶۴.....	روند تاریخ
۲۶۶.....	نیروی شفقت
۲۶۹.....	فصل شانزدهم: ده تیر
۲۶۹.....	جنگ داخلی
۲۷۱.....	ده تیرها
۲۷۳.....	ناخرسندی‌ها
۲۷۵.....	کودتا
۲۷۷.....	سعی برای احیای مجدد
۲۸۰.....	آرامش
۲۸۳.....	فصل هفدهم: خان تابقاچ
۲۸۳.....	قدمی به عقب
۲۸۵.....	خان تابقاچ
۲۸۷.....	سرنوشت تُقُن
۲۸۸.....	سرانجام قائوچان
۲۹۰.....	سرکوبی سیانُو
۲۹۳.....	چی خان
۲۹۵.....	مردانگی کرهای‌ها
۲۹۹.....	مرگ تای تسزون
۳۰۳.....	فصل هیجدهم: سرانجام تیورک یوت‌ها
۳۰۳.....	تحولات در خاقانی غربی
۳۰۵.....	ایشباراخان
۳۰۶.....	مرگ ماهوی سوری
۳۰۸.....	آخرین مبارزه
۳۱۲.....	حاصل پیروزی‌ها
۳۱۵.....	فصل نوزدهم: جان دادن خاقانی غربی و توسعه طلبی تبت
۳۱۵.....	تبت باستان
۳۱۸.....	جنگ به‌خاطر تُقُن
۳۲۰.....	سرانجام تیورک یوت‌ها
۳۲۱.....	جنگ به‌خاطر «نواحی غربی»
۳۲۳.....	کودتا در تبت
۳۲۵.....	وضع به‌طور کلی تغییر پیدا کرد

۳۲۷.....	فصل بیستم: تغییر شکل مردم
۳۲۷.....	در کوههای آلتای
۳۳۱.....	در دشت‌های شمالی
۳۳۷.....	در سواحل خوآن خنه
۳۳۹.....	فصل بیست و یکم: قیام کوتلوق
۳۴۰.....	قیام مردمی
۳۴۴.....	قیام گسترش پیدا می‌کند
۳۴۸.....	جنگ مرزی
۳۴۹.....	در غرب
۳۵۱.....	امپراتریس او
۳۵۲.....	ترک‌ها و اویغورها
۳۵۵.....	برنامه
۳۵۹.....	فصل بیست و دوم: بازآفرینی خاقانی
۳۵۹.....	مسائل و مشکلات
۳۶۰.....	در شرق
۳۶۴.....	در غرب
۳۶۵.....	توضیحات
۳۶۸.....	تبورقش‌ها
۳۶۹.....	ضد حمله
۳۷۱.....	اتحاد
۳۷۳.....	نخستین ضربه
۳۷۵.....	ضربه دوم
۳۷۹.....	سومین ضربه
۳۷۹.....	حمله عرب‌ها
۳۸۴.....	تحولات در سیستم نظامی
۳۸۹.....	فصل بیست و سوم: تکان
۳۸۹.....	شکست
۳۹۱.....	کیول - تقین
۳۹۶.....	تردیدها
۳۹۸.....	تون یوکوک
۴۰۰.....	انعکاس پیروزی‌ها
۴۰۵.....	صلح
۴۰۷.....	اویغورها در جنوب

مرگ خان.....	۴۰۸
فصل بیست و چهارم؛ در مورد ترک‌های آبی.....	۴۱۱
مجسمه کیول - تقین.....	۴۱۱
نوع آثار هنری.....	۴۱۵
ترکیب‌بندی.....	۴۱۵
کتبیه‌ها به عنوان منابع تاریخی.....	۴۱۹
سمت‌گیری.....	۴۲۰
از نظر ایدئولوژیکی.....	۴۲۱
تاریخ.....	۴۲۳
جغرافیا.....	۴۲۷
ادیات شفاهی.....	۴۳۰
فصل بیست و پنجم؛ تبت و تیورقش‌ها.....	۴۳۵
تبت غربی.....	۴۳۸
کشورهای کوهستانی.....	۴۳۹
سیستم فنودالی امپراتوری.....	۴۴۰
تیورقش‌های سیاه.....	۴۴۲
جنگ‌های تبت و چین.....	۴۴۷
تبت و هند.....	۴۴۹
فصل بیست و ششم؛ خاقان و امپراتوری.....	۴۵۱
قدرت برتر.....	۴۵۱
ترک‌ها.....	۴۵۲
کیدان‌ها.....	۴۵۶
نواحی غربی.....	۴۵۷
کارلوک‌ها.....	۴۵۹
فصل بیست و هفتم؛ ایجاد خاقانی اویغور.....	۴۶۱
جنگ داخلی.....	۴۶۲
مسائل مرزی و حل آن.....	۴۶۴
اویغورها و همسایگان آن‌ها.....	۴۶۸
تعییر باورها.....	۴۷۰
تعییر آیین.....	۴۷۱
فصل بیست و هشتم؛ قیام آن لوشان.....	۴۷۷
چین کبیر.....	۴۷۷
تعلاقات قومی.....	۴۸۰
نابودی چین.....	۴۸۸
تبتی‌ها به شرق می‌آیند.....	۴۹۱

فهرست ۱۱

۴۹۲	سرنوشت قهرمان
۴۹۴	چشم‌اندازی به تاریخ
۴۹۷	فصل بیست و نهم: تبت در قرن هشتم
۴۹۹	اویغورها
۵۰۳	تجدید جنگ
۵۰۷	جنگ در شمال
۵۱۱	جنگ در شرق و غرب
۵۱۴	پایان جنگ
۵۱۵	قرارداد صلح سال ۸۲۱ تبت و چین
۵۱۸	بُن و بودانیزم
۵۲۱	فصل سی ام: اویغورها در قرن‌های هفتم تا نهم
۵۲۱	مقررات جدید
۵۲۳	گرایش به مانویت و اویغورها
۵۲۶	نابودی حکومت خانی اویغورها
۵۲۹	پیامدها
۵۳۳	پیوست
۵۳۵	جدول همزمانی
۵۶۱	جدول تطبیقی اسمی خاص
۵۸۱	نمايه

در این کتاب قانونمندی ظهور، گسترش و نابودی حکومت ترک‌های باستان مورد تحقیق قرار گرفته است، مؤلف توجه زیادی به مسائل تاریخی (زندگی سیاسی، طرز معیشت، مذهب و فرهنگ) و نیز محل جغرافیایی کوچ‌روهای آسیای میانه در مرازهای دو دوره – دوره باستان و قرون وسطاً – معطوف نموده است.

ال. ان. قومیلیو
با همکاری کلیشیننکو کامارو

از مؤلف

نوشتن این کتاب در دسامبر ۱۹۳۵ آغاز شد. از آن زمان موارد بسیاری از کتاب اصلاح شده و بخش‌هایی از آن نیز تکمیل شده است. اما تمام موضوعات و مطالب فراوانی که در رابطه با تاریخ ترک‌های باستان مطرح است، حل نشده، بنابراین ادامه تحقیق نه تنها مورد نظر، بلکه ضروری نیز هست.

در تمام عمرم یاد و خاطره کسانی را گرامی می‌دارم که در تکمیل این کتاب به من کمک کردند، بعضی از آن‌ها مدت‌هاست که در میان ما نیستند، از آن جمله پیشکسوت و دوست من ق. یه. قروم. قرژیمایلو، مورخ نامدار آسیای میانه، که در انتظار آگاهی، چهره در نقاب خاک کشید، و نیز استادان راهنمای من و. کیونی، آ. یو. یاکوباووسکی، آکادمیسین و. و. آسترورو که در سال‌های سخت به من کمک کردند، از موقعیت استفاده کرده و سپاس خود را به معلمینم ام. ئی آرتامُنُو، پروفسور اس. ال. تیخونیسکی، و کالسینیک که مشوق من در چاپ این کتاب بوده‌اند، ابراز می‌دارم. و نیز تشکر می‌کنم از تمام نویسنندگان مقالات تحلیلی از جمله ئی. پ. پتروشووسکی، و. و. ماورودین، ام. آ. قو کوُوسکی، آ. پ. اکلا دیکوُو، ام. و وُروُ یو، آ. اف. آنی سیمُوُ، ب. ئی. کوزنتسوو، اس. ئی رودنکو، ت. آ. کریوکوو که با مقالات انتقادی و مشاوره به من کمک کردند.

در پایان لازم می‌دانم از alfma mates دانشگاه لنینگراد، جایی که من در آنجا در سطح بالا حرفه تاریخ‌نویسی را آموزش دیدم، سپاسگزاری نمایم.

مقدمه مؤلف

موضوع و اهمیت آن

بررسی تاریخ بشریت بی‌نهایت ناموزون است. از زمانی که شرح منطقی حوادث و تغییر شکل صورت‌بندی اجتماعی در اروپا و شرق نزدیک، از اوخر قرن نوزدهم و در چین و هند از اوایل قرن بیستم، در مجموعه‌هایی قابل دسترسی همگانی تدوین گردید، دشت عظیم و پهناور آسیا - اروپا در انتظار تحقیق ویژه در مورد خود است. بهویژه این دوره [دوره مورد بررسی در این کتاب] که مربوط به دوران قبل از ظهور چنگیزخان در صحنه تاریخ است، دوره‌ای است که در دشت مرکزی آسیا، دو ملت نامدار خونو^۱ها [هون‌های آسیای مرکزی] و ترک‌های باستان و همچنین بسیاری از ملل دیگر که نتوانسته‌اند در تاریخ، نام خود را معروف کنند، شکل گرفته و نابود شده‌اند. هرچند شیوه تولید خاص آن‌ها - دامپوری در حال کوج، در واقع شکل ایستایی از تولید بود که با تکامل سازگار نیست، با وجود این، اشتباه خواهد بود که آن‌ها را تکرار کننده هم تصور کنیم. تشکیلات، سیاست و جایگاه خونو^۱ها [هون‌های آسیای مرکزی] و ترک‌های باستان در تاریخ جهان واقعاً متمایز از سایر ملل است، همچنان که سرنوشت خود آن‌ها متمایز بود.

در تاریخ جهان، تاریخ ملت ترک و حکومتی که آن‌ها به وجود آوردن، ما را به این سؤال هدایت می‌کند که چرا آن‌ها ظهور کردند، چرا نابود شدند و نام خود را برای ملت‌هایی به ارث گذاشتند که به‌هیچ‌وجه از اعقاب آن‌ها نبودند. کوشش برای حل مسائل فقط از طریق تاریخ سیاسی یا روابط اجتماعی به کرات انجام گرفت، ولی نتیجه‌ای نداد. ترک‌های باستان علی‌رغم تأثیر زیادی که بر تاریخ بشریت گذاشتند، تعداد کمی بودند، و در مجاورت با چین و ایران نتوانستند در کارهای داخلی آن‌ها اثرگذار باشند. از آنجا که وضع سیاسی و اجتماعی این کشورها، به‌طور تنگاتنگ با تاریخ ترک‌های باستان درهم تنیده، برای برقراری ارتباط بین جریان‌ها و حوادث

۱. مراجعه شود: ال. ان. قومیلیو، خونو^۱ها [هون‌ها]

تاریخی، ما میدان دید را گاهی بر روی این و گاهی بر روی آن کانون متمرکز می‌کنیم. تغییراتی که در وضعیت اقتصادی پیش می‌آمد، نقش کمی از جمله شدید یا خفیف شدن اقدامات محدودکننده دولت ایران در مورد کالاهای چینی نداشت.

از آنجا که حکومت خاقانی ترک‌ها در اواخر قرن ششم میلادی در جنوب به پارس، حتی هند، و در شرق به چین متصل می‌شد، پس بررسی فرازونشیب تاریخ این کشورها در رابطه با حکومت ترک‌ها که ما آن را انجام داده‌ایم، طبیعی است.

تشکیل حکومت ترک‌ها نیز به نحوی در محدوده لحظات تحولی تاریخ بشریت انجام گرفت. زیرا در این دوره تاریخی، فرهنگ خاورمیانه و شرق دور، هرچند از موجودیت همدیگر مطلع بودند، اما از هم جدا بودند. دشت بی‌پایان و سلسله کوه‌ها مانع از ارتباط بین شرق و غرب بود. فقط اختراعات گذشته، از آن جمله چند ردیفه بستن بارکش‌ها، و گاری‌های تغییر شکل یافته به کاروان‌ها این امکان را می‌داد که به سرعت از دشت‌ها و گردنه‌کوه‌ها عبور کنند. به این دلیل چینی‌ها وارد مرحله‌ای شدند که بتوانند روی بازار ثابت بیزانس حساب باز کنند، و برای بیزانس

نیز تعداد صرافان امپراتوری چین برای مبادله تجاری امری مهم به حساب می‌آمد.

در این موقعیت ترک‌ها نه تنها نقش واسطه را بازی می‌کردند، بلکه همراه با آن سعی می‌کردند فرهنگ خاص خود را که تصور می‌نمودند می‌توان آن را در مقابل فرهنگ چین، بیزانس و ایران ارائه و گسترش داد، پیش کشیدند. این فرهنگ با ریشه عمیق ویژه دشت بود و ریشه در سنت‌های قدیمی داشت. مشخص است که این فرهنگ برای شما به مراتب پایین‌تر از فرهنگ همسایگان آن‌ها به نظر برسد. اما در این مورد که ترک‌ها و قبایل کوچ‌رو دارای استعداد و قریحه کمتری از همسایگان خود بودند، باید به این نکته توجه کرد، که آثار به جامانده از آن‌ها؛ نماد، پوست، چوب و پشم، به مراتب بدتر از سنگ حفظ می‌شود، و به این خاطر در میان دانشمندان غربی این عقیده اشتباه به وجود آمد که کوچ‌روها ماهیت غیرمولد مانند زنبور عسل نر داشتند. کارهای باستان‌شناسی انجام گرفته کنونی در سیبری جنوبی، مغولستان و آسیای میانه، سال به سال هرچه بیشتر عقیده فوق را رد می‌کند. ولی در حال حاضر، بیشتر از فرهنگ مادی، شکل پیچیده زندگی، مؤسسات اجتماعی ترک‌ها: ایل، سیستم سلسله‌مراتب تسبیحی پلکانی درجات، انضباط نظامی، دیپلماسی و همچنین جهان‌بینی آن‌ها که در مقابل همسایه‌ها ارائه شده بود، ما را متحیر می‌کند.

على‌رغم تمام مسائلی که ذکر شد، راهی که ترک‌ها در آن گام نهادند، همراه با نابودی بود، زیرا اختلافاتی که در دشت و اطراف آن ظهور کرد، کامل رفع نشده و در لحظات بحرانی

بیشتر جمعیت سرکوب شده دشت از پشتیبانی خان امتناع ورزیده، و این موضوع موجب حمله به شرق و غرب، در سال های ۶۳۰ و س ۵۷۲ ع.م. گردید. در ضمن منجر به از دست دادن حاکمیت واقعی در سرزمین های بازپس گرفته شده در سال ۶۷۹ و قتل عام ۷۴۵ م.ش. مسلم است که این کشtar به مفهوم از میان رفتن مردمی که این حکومت را تشکیل می دادند، نیست. زیرا تعدادی تابع اویغورها شدند که قدرت را از رژیم پیشین به ارت برده بودند و تعداد زیادی نیز در میان مرزداران چین پنهان شدند که در سال ۷۵۶ م. همین ها بودند که علیه امپراتوری سلسله تان قیام کردند. بقیه ترکها با شرکت در سایر قیام ها به طور پراکنده دست به شورش زدند که نابود شدند. این یکی، دیگر پایان راستین حیات ملت و بالطبع موضوع مورد بررسی ماست. ولی نام ترک از بین نرفت و بیشتر از گذشته در طول اعصار در دشت گسترده شد. عرب ها تمام جنگجویان مناطق از سُعد به سمت شمال را ترک تامیدند و آن ها نیز این نام را قبول کردند، زیرا هرجند ترک های باستان در صحنه آسیای میانه از بین رفته بودند، ولی پذیرش این نام نمونه ای از قهرمانی و دلاوری تلقی شده و برای آن ها افتخار محسوب می شد. بعدها این اصطلاح دوباره دگرگون شد و به نام خانواده ای از زبان اطلاق گردید. بدین گونه اقوامی ترک نامیده شدند که هرگز در جرگه حکومت خاقانی بزرگ ترک های باستان در قرن های ششم و هفتم میلادی وارد نشده بودند، حتی مغول ها نیز نبودند، مانند ترکمن ها، عثمانی ها، آذربایجانی ها، و یا دیگران که دشمن خونی ترک های باستان بودند. از جمله گوریکان ها - (یا کوت های اولیه)، قیریزها و خاکاس های اولیه، که این مورد آخر زودتر از ترک های باستان شکل گرفته بود، یا برای مثال بالکارس ها و چوواش ها. ولی حتی توجه به چگونگی گسترش همان زبانی که توسعه یافت و شرح و تفسیر آن، در حال حاضر به موضوع ترک اهمیت خاصی می بخشد، و بیان کننده این وجه مشخص است که ترک های باستان، همان فرهنگ دشت نشینان را که خوتوها [هون های آسیای مرکزی]، که در نتیجه شرایط سخت حاکم بیرونی در حال ایستایی بود را دوباره تحقق بخشیده و به درجه کمال رسانده اند.

با توجه به این ملاحظات، اهمیت ترک های باستان در تاریخ بشریت زیاد است. ولی تاریخ این ملت تاکنون نوشته نشده است. کتاب، تشریحی و در ضمن فشرده است. مطالعه و بررسی اسامی خاص فقط از طریق زبان شناسی، آنچنان با مشکل مواجه بود که باعث شد آن را دور بزیم. کتاب حاضر ادعای تشریح کامل موضوع را ندارد. مؤلف امیدوار است که کتاب به عنوان پله ای تلقی گردد که ما را به سمت حل کامل مسئله هدایت می کند. کتاب بر پایه استفاده توأم از متدهای تجربی تاریخ نویسی و تجزیه و تحلیل تدوین شده است. پدیده های جدگانه تاریخ ترک های باستان و پیشینیان آن ها و ملت هایی که با آن ها در ارتباط بوده اند، مورد تجزیه و

تحلیل قرار گرفته است. نقد منابع، ویژگی اسامی و مرحله پیدایش قوم به این قسمت مربوط است. نتیجه عبارت است از: تفکر آگاهانه در تاریخ ترک‌های باستان، ترک‌های آبی، اویغورها به عنوان پروسه واحد، که از نظر تقسیم‌بندی زمانی پدیده مشخصی را نشان می‌دهد، و همچنین اشاره به پدیده فوق در محدوده تاریخ جهان.

توضیحات مترجم

پس از بازنشستگی با توجه به آشنایی‌ای که با زبان روسی داشتم، به این فکر افتادم تا آثاری را از این زبان به فارسی ترجمه کنم. این کار از این جهت ضروری به نظر می‌رسید که اغلب آثاری که از روسی به فارسی برگردانده شده‌اند از منابع دست دوم (فرانسه، انگلیسی، آلمانی و غیره) بوده است. کتب ترجمه شده بر مفهوم اثرگذار می‌باشند اما آثار ترجمه شده از زبان روسی نیز چندان گسترده نبوده است. به غیر از آثار چند نویسنده معروف مانند تولستوی، گرکی و چوخو بیشتر آن‌ها آثاری بوده‌اند که انتشارشان مورد نظر محافل غربی بوده و شاید هم افکار مسلط بر محیط روشن‌فکری ایران این گرایش را همراهی می‌کرده است.

به‌هرحال نخستین ترجمه‌ام کتابی بود به نام در مرزهای دو قرن که حاوی زندگی‌نامه نویسنده‌گان بزرگ روس و منتخب آثاری از هر کدام از آن‌ها به صورت داستانی کوتاه یا قطعه‌ای ادبی بود که در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم یعنی دوره شکوفایی ادبیات روس زندگی می‌کردند.

با توجه به اینکه زبان مادری ام ترکی بود و مطالب منتشر شده پیرامون تاریخ ترک‌ها با ابهامات و انحرافات زیادی همراه بود، علاقه‌مند شدم تا کتابی در این مورد ترجمه کنم که چگونگی موضوع را به صورت علمی و روشن بررسی کرده باشد. لذا دو مین ترجمه خود را اختصاص به کتاب حاضر یعنی کتاب تاریخ ترک‌های باستان از مورخ نامدار روس، قومیلیو، دادم که نه تنها این خواسته را برآورده می‌کرد بلکه این کتاب اصولاً برای مورخین و پژوهشگران نوشته شده است. قسمت اول کتاب در مورد ترک‌های باستان از زمان پیدایش، شکل‌گیری حکومتی (خاقان) و نابودی آنان می‌باشد. قسمت دوم مربوط به ترک‌های ابی است که آثار باقی‌مانده از ترک‌های باستان در ناحیه آرخان بیشتر مربوط به آن‌هاست. در این کتاب نه تنها چگونگی شکل‌گیری حکومت خاقانی، روابط داخلی، آداب و رسوم و آیین مورد بحث قرار گرفته است، بلکه از مطالب بسیار بالارزشی در زمینه روابط داخلی خود آن‌ها به تفصیل سخن رفته است.

امید است که ترجمه این کتاب نه تنها برای خوانندگان عادی، بلکه مورخینی که مشتاق پی
بردن به عمق وقایع تاریخی هستند، مفید واقع شود.
ضمناً ترجمه تاریخ خزرها که تا حدودی کامل‌کننده مطالب این کتاب می‌باشد، پایان پذیرفته و
امیدوارم بهزودی چاپ شود.

بیوک سلطانی